

Michael W. Weithmann, *Kriesenherd Balkan. Ursprünge und Hintergründe des aktuellen Konflikts*. München 1992. Heyne Sachbuch Nr. 19/207, S. 236

Kommist idarelerin çökmesi çok uluslu devletlerin bünyelerinde mevcut olan sürtüşmeleri su üstüne çıkartmış ve kökleri tarihin derinliklerine kadar uzanan millî ziddiyetler ve aynı bölgeyi paylaşamamaktan doğan mücâdeleler aniden tekrar canlanıvermiştir. Dağılan Yugoslavya'da Sırp, Hırvat, Sloven, Müslüman Boşnak, Arnavud, Kosova - Makedonya gibi meseleler geçen yüzyıldan bu yana canlılıklarından pek fazla birşey kaybetmemiş olarak tekrar ortaya çıkmıştır. Dr. Michael Weithmann, bu dağılmayla patlayan etnik mücâdelenin tarih içindeki izlerini takip etmekte ve bugün ceryan eden kanlı hadiselerin sebeplerini yine tarih içinde tesbit ederek göstermektedir. Eser, bu anlamda amacına ulaşmıştır.

Balkan bölgesinin sınırlarının çizilmesi ve Balkan mefhumunun yerleşmesi, burada yaşayan kavimler, dinleri ve dilleri; Roma ve Bizans, dolayısıyla Doğu ve Batı dünyasının nüfûz sahası olarak çok eski devirlerde başlayan mücâdelelerin anlatımı, eserin ilk sahifelerinin konusunu teşkil etmektedir. Doğu ve Batı Roma arasında kalan bölge, bu iki dünyanın «böl ve yönet» politikasının tatbik sahasıdır ve aynı zamanda izleri bugünlere kadar gelen ziddiyetlerin de oluştuğu bir devirdir. Bölge VI. ve VII. yüzyılda Slav kavimlerince iskân edilir. Güney (=yug) Slavları bölgeye yerleşirler. Hıristiyanlığın yayılması, Roma ve Bizans kanallarıyla gerçekleşir. Katolik ve Ortodoksluk yeni bölünmelere ve düşmanlıklara yol açar. Bölgenin Batı ucunda, Roma'nın gayretleriyle ilk Katolik Slav devleti olan Hırvat Krallığı doğar. Ama, ilk Hıristiyan Slav devleti olma övüncü, bu işi Bizans eliyle yapan Bulgarlar'a ait kalır. Bölgenin iki kanadındaki Katolik ve Ortodoks devletlerinin oluşması, Balkanların bir mezhep mücâdelesine içine düşmesini kaçınılmaz kılar. İlk Hıristiyan Slav devleti olarak, Slavlaşmış ve Ortodokslaşmış Türk kökeniyle Bulgaristan, bölgede önemli bir güç oluşturmaya başlar. Zaman zaman Bizans'a rakip olarak ortaya atılır. Makedonya ve Sırbistan bölgelerindeki Slavların dinî ve kültürel yönden kazanılmasında Bulgar

misyonerlik faaliyetleri Bizans'ı gölgede bırakır. Bulgar Çarlığı 1000 senesinde Bizans tarafından çökertildiğinde, ancak Makedonya'da Ohri merkez olmak üzere bakiyye bir Bulgar devleti yaşamaya devam eder. Bu vakia ileride Bulgarlar için Makedonya'ya sahip çıkılmasının önemli bir gerekçesi ve tarihsel bir mesnedi olur. Bu, «Makedonya meselesi»nin doğuşundan başka birşey de ğildir.

Macarların iskâna mecbur edilişleri ve nihayet 1000 senesinde Katolikliğe geçerek Hıristiyan olmaları, ileride Adriyatik istikametinde topraklarını genişletecek olan bu gücün, Hırvat Krallığını ele geçirmesi ile bir Balkan gücü olması neticesini verecektir. Macar kralları, «Hırvat Kralı» ünvanlarını, I. Cihan Savaşı sonuna kadar (1918) sürdürecektir.

Doğu ve Batı, dolayısıyla Roma'ya yönelik Katolik ve Bizans'a dönük Ortodoks Balkan kanatları arasında yer alan Zeta (Kara-dağ) ve Rascia (İç Sırbistan) Prenslikleri sıkışıp kalmıştır. Bunlar, Bizans ve Bulgar Çarlığı tarafından sürdürülen misyonerlik faaliyetlerinin etkisi altında ezilirler. XIV. yüzyılda, Ortodoksluk kesin üstünlük ve mutlak bir hakimiyet sağlar ve Stefan Duşan devri (1331-55) Sırp devletinin yükselme devri olur. Makedonya, Arnavudluk ve Kuzey Yunanistan bu devletin sınırları içindedir. Sırp iskânının ağırlık noktası ise, -XV. yüzyıla kadar Macar krallığının Güney ucunu teşkil eden- Belgrad değil, daha Güneydeki Pec/İpek civarında (bugünkü Metohija bölgesi) ve (Pristina civarında) Kosova olarak bilinen bölgelerdir. Bugün Makedonya'nın başşehri olan Üsküp/Skopje, Sırbistan krallarının taç giydikleri «Payıtaht»ıdır. Bütün buraları Sırbistan'ın en eski manastırlarının yer aldığı tarihî bölgeleri ve «Sırp milletinin beşiği» olarak kabul edilir. Bugün Müslüman Arnavudlarla meskûn olan bu bölgeler, bu sebepten ötürü Sırp'ların tarihî iddiâlarının konusudur ve yine bu sebepten ötürü «Kosova meselesi» olarak sahneye çıkartılmaktadır. Sırp nüfusu ancak, Viyana bozgunundan sonra gelişen savaşlarda meydana gelen göçler neticesinde Belgrad ve yöresine yönelerek, oralarda mekân tutacaktır. (1690).

XIV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Balkanlarda siyâsî otoritenin parçalanması ile politik ve dinî zıddiyetlerin tırmanması önlenemez ve genel bir kargaşa havası görüntüye hakim

olur. Sırp ve Bulgar devletlerinin zayıflamaları neticesinde, Bulgaristan'da «üç çarlık», Sırbistan'da ise sayısız irili ufaklı prenslikler oluşur. Bu anarşik sosyal ve siyâsî yapıda yaşayan birçok Slav kökenli Balkan Hıristiyanları, Hıristiyan ve Hıristiyanlık öncesi inanışları birleştiren akımlara ve yasaklanan inanışlara yönelirler : «Bogomil» (=Tanrı dostu)lik, Ortodoks ve Katolikler tarafından mu'tezil olarak kabul edilir ve baskı altında tutulur. Bunlar, Bosna'nın erişilmesi zor yerlerinde, kendilerine melca bulurlar ve Osmanlılar gelene kadar, kendi devletlerini, Bosna krallığını kurmuş ve Hıristiyanlarca reddedilmiş Bogomil inançlarını korumuş olarak, 300 yıl ayakta kalırlar.

Anahatları ile verdiğimiz bu anlatım ile Dr. Weithmann, Türklerin gelişine kadar Balkanlardaki anlaşmazlık konularını ve bölgelerini tarihî oluşumu içinde gözler önüne serer. Osmanlı fetihlerinin sür'atli gelişiminin ön şartları artık hazırdır. Bu gelişme de gayet açık bir şekilde anlatılmış ve Osmanlı fetihlerinin gerçek niteliği, Balkanların içinde bulunduğu siyâsî kargaşa, sosyal huzursuzluk, dinî güvensizlik ve ekonomik bozukluk zeminine kısa ve öz ifadelerle ustalıkla oturtulmuştur. Türk fetihleri, Balkan milletlerinin kendi aralarında sürdürdükleri mücadelelerine uzun bir zaman için son vermiş olduğu gibi, bir «Osmanlı Barışı» (Pax Ottomanica) devrinin başladığı da vurgulanmıştır. Dr. Weithmann, temel meselelerin ve konuların, geçmişteki çıkış sebeplerini göstermiş ve günümüze kadar devam eden mücâdele odaklarını gözler önüne serebilmiştir. Balkanların Osmanlı öncesi durumu yanında, Osmanlı idaresinin özellikleri, üstünlük ve cezb noktaları da, tarafsız bir şekilde belirtilmiştir. Balkanlardaki Osmanlı devrini, 1683 Viyana Bozgunu'na kadar gelen ve Karlofca'dan (1699) sonraki dönem olmak üzere iki devre ayırarak değerlendirmesinde de ayrıca isabet vardır. Osmanlı gücünün gerilemesi, Avusturya ve Rusya'nın kuvvetlenmesi neticesinde Balkanlardaki, Osmanlı hakimiyeti tehlikeye girmiştir. Bu yeni devirde Avusturya ve Rusya'nın kendi nüfûz ve genişlemelerini temin etmek amacıyla takib ettikleri kışkırtıcı politikaların, Osmanlı Balkan Hıristiyanları üzerindeki olumsuz etkileri açık bir şekilde gösterilmiş ve Karlofça sonrası bozulan Osmanlı idaresi yanında bu gibi tahriklerin yarattığı huzursuzlukların payı yeterli bir dürüstlükle belirtilmiştir.

Sırbistan, Karadağ, Romanya ve Bulgaristan yeni ve müstakil devletler olarak, Osmanlı İmparatorluğundan koparak, ayrılırlar. (1878). Osmanlı öncesi tarih bilinci, genelde hepsinin birbirlerine duydukları düşmanlığı tekrar gündeme getirir. Bosna - Hersek'in, Avusturya - Macaristan idaresine bırakılması, Sırbistan'ın bu bölge üzerindeki emellerine bir gem vurur. 1908'de burasının Avusturya - Macaristan tarafından resmen ilhâkı, mevcûd düşmanlığı hâd safhaya vardırır ve tarafları Cihan Savaşı'nı patlatacak gelişmelere sürükler. Bölgede hâkim rölü oynuyan Sırp lar, gizli cemiyetleriyle yalnız Avusturya - Macaristan'a karşı değil; aynı şekilde gizli ve açık cemiyetleri ve çete faaliyetleriyle Makedonya bölgesini kendi topraklarına katmayı amaçlayan Bulgaristan ile de mücadeleye girişir. Makedonya üzerinde hak iddiâsında bulunan Yunanistan'ın da dahil olmasıyla, «Makedonya Me-selesi» Balkanları patlamaya hazır bir «Barut Fıncısı» hâline getirir. Balkan savaşları (1912 - 13), buralardaki son Osmanlı topraklarının paylaşılması ve Makedonya'nın bölüşülmesiyle sonuçlanırsa da, tarafların aralarındaki düşmanlığı teskin etmeye yetmez. Bilakis, kendi aralarında Balkan savaşı yeniden alevlenir. I. Cihan Savaşı sonrası, «Versay Düzeni», Balkanlardaki düşmanlıkları daha da arttırır. «Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı» (1918), Sırp ağırlıklı bir siyâsî yapı olarak kurulur. Nihayet 1929'da Yugoslavya adını alır. Balkan milletleri arasındaki anlaşmazlıklar, II. Cihan Savaşı'nda, Alman işgaline karşı gösterilen direnişe iştirak etme veya Almanlarla işbirliği yaparak (Hırvatlar), hasım tarafı ezme (Sırp) noktalarında yoğunluk kazanır. Kanlı bir iç savaş yaşanır. Tarihin derinliklerinden gelen düşmanlıklara yeni ilâveler yapılır. Özellikle, Sırp-Hırvat zıddiyeti perçinleşir. Savaş sonrası kurulan komünist Yugoslavya, bu düşmanlıkların yüzeye çıkmasını önlerse de, bunların tamamen unutulmasını ve gerçek bir uzlaşma ve barışmayı temin edemez. Sistemin çökmesiyle herşey tekrar su üstüne çıkar : 1991'de başlayan olaylarla, Sırp ların Hırvatlara yaptıklarını, onların II. Cihan Savaşı esnasında Sırp larla yaptıklarının bir mukabelesi olarak gören Dr. Weithmann, bu yargısında herhâlde haksız değildir. Bölgedeki Müslüman nüfus için ise pek değişen birşey yoktur. Onlar, «Bogomil» inançlıların Osmanlı öncesi görmekte olduğu muameleyi, şimdi «Müslüman» oldukları gerekçesiyle görmektedirler. Yugoslavya'da bugün yaşanan kanlı iç

savaş, devletin parçalanmasına yol açarken, «Osmanlı Mirası»nın da nihayet imhası hedefi, Sırp/Karadağ ve Hırvatlar arasında, kendi aralarındaki münafereği de unutturacak boyutta bir yer tutar : Bosna - Hersek, bu ortak düşmanlığın hedefi ve tasfiye edilmek istenen mirasın bizzât kendisidir. Kültür varlığının imhasına tevessül ve «Etnik Temizlik», bunun yalnızca birer vasıtasıdır.

Dr. Weithmann eserinde, Bulgaristan'daki durumu da aynı şekilde ele alır. Türk nüfus ve Bulgarlaştırma girişimlerinin sebeplerini ve hedeflerini açıkça ortaya koyar. Romanya, Macaristan ve Çekoslavakya'daki azınlık, dolayısıyla çeşitli milletlerin bir arada yaşama mecburiyetinden gelen ve tarihin ağırlığını taşıyan meselelerine ustaca değinir ve bunların, tarih içindeki serüvenini takib eder ve gösterir.

Dr. Weithmann'm eseri, ele aldığı olaylar hakkında doğru ve saptırılmamış bilgiler edinmek isteyenler için vaz geçilmez bir kaynak durumundadır ve olayların devam etmekte olduğu bir zamanda yayımlanmış olmasında büyük fayda vardır. Kendisinin aldığı akademik terbiye, eserin yüksek seviyesinin teminatı olmuştur. Bu değerli eserin kısa zamanda Türkçeye kazandırılmasını hararetle tavsiye ederim.

*Kemal BEYDİLLİ*

Prof. Dr. Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*. TTK. Ankara 1991, S. 410

«Bu araştırmada Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları genel başlığı altında birinci elden kaynaklardan edindiğimiz ve çok az bilinen ya da hiç bilinmeyen kimi bilgileri aktarmaya çalışacağız. Genel yorumlardan ve sonuçlardan bilerek sakınıyoruz. Amacımız, öncelikle neyin nerede ne zaman, nasıl olduğunu, kurum ve kuruluşların içinde buldukları gerçek durumu saptamaktır», diyen müellifin «Sunuş» kısmında (s. XII) dile getirdiği bu husus, eserin genel yapısını ifşa eden özlü bir tanıtma gibidir. Gerçekten değerli araştırmacının ele aldığı konular, devrin, inceleme safhasına yer yer henüz yeni